

УДК: 338.246.025.28 (44)

*К. І. Звіргзде, асп.
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОМПАНІЙ ТА ЛІКВІДАЦІЇ МОНОПОЛІЙ У ФРАНЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано причини та чинники приватизації та ліквідації монополій у Франції. Досліджені особливості етапів проведення приватизації за різних урядів, визначені чинники та фактори ефективної демонаполізації компаній, на прикладах конкретних підприємств та галузей визначені особливості ефективного проведення реструктуризації.

Ключові слова: приватизація, монополія, реструктуризація, перехресна участь.

Reasons and causes of privatization and dismantling of monopolies are analyzed. Peculiarities of the stages of privatization during reigning of different governments are researched and factors of effective demonopolization of the companies are defined. Special features of the effective restructuring taking into consideration specific companies and industries are analyzed.

Keywords: privatization, monopoly, restructuring, cross-participation.

Вступ. Долаючи наслідки світової економічної кризи, країни по-різному проводять політику націоналізації та реструктуризації підприємств. Останніми роками в Україні чимало уваги приділялось вирішенню проблем приватизації крупних державних компаній. Досить цікавим прикладом для аналізу процесів націоналізації та приватизації виступає повоєнна Франція, де різними урядами політика проводилась із певними характерними особливостями. У процесі ринкових трансформацій та проведення лібералізаційної політики, в Україні необхідно запроваджувати ефективну приватизаційну політику, спираючись на світовий досвід та адаптуючи його під українські реалії та соціально-економічні потреби.

Зі зміною урядів в Україні коригуються підходи до подальшої розробки вищезазначеної політики, тому важливим та актуальним є дослідження ефективності механізмів проведення приватизаційних процесів розвинених країн та країн, що розвиваються з метою удосконалення та досягнення найбільшої ефективності зміни власності підприємств. Чимало уваги цим нагальним питанням приділено у світовій та вітчизняній літературі. З різних аспектів вищезазначені проблеми аналізували такі автори як: С. Хенк, Т. Уоткінс, Н.Луаза, У.Пірс, Р.Чанг, Р.Уокер, А.М. Поручник, С.В. Макогон, Д.Г. Лук'яненко, А.С. Філіпенко, С. О. Біла, О.П. Процьків, Ю.В. Алданов та ін.

Постановка завдання. Метою публікації є аналіз процесів приватизації та ліквідації монополій у Франції, вивчення механізму перехресної участі та визначення доцільності такої політики у приватизаційних процесах України.

Новизна дослідження полягає у впровадженні досвіду процесів приватизації у Франції під час реструктуризаційних процесів в Україні для забезпечення ефективного функціонування підприємств.

Результати. Починаючи з Єдиного Європейського акту економічна політика Франції та її культурний розвиток трансформувались за п'ятьма векторами. Першим та найвагомішим напрямком стала приватизація державних корпорацій. Вона була зумовлена наступними факторами: прагматичними (з метою зниження бюджетного

дефіциту); ідеологічними (повернення Ж. Ширака до влади у 1986 році); зовнішніми стримуючими факторами (коли Комісія заявляла про прийняття плану фінансової допомоги у процесі майбутньої приватизації). Другий вектор полягав у ліквідації державних монополій, зокрема у галузях телекомунікацій, авіаперевезень та енергетики. Третій напрямок розвитку передбачав зростання конкурентоспроможності державних компаній, які прагнуть працювати як приватні. Четвертий вектор полягав у еволюції та прогресі Єдиного ринку, основою якого були принципи реального відображення торгівлі та конкуренції, які було викривлено державним субсидуванням. Остання тенденція полягала у зміні відносин між державою та бізнесом.

Приватизація державних корпорацій.

Націоналізація у Франції відбувалась у три етапи. 1936 року у власність держави з ідеологічних причин та з метою подолання Францією наслідків Великої Депресії перейшли деякі вугільні, сталеливарні компанії та залізниця. Протягом 1944-45 років Де Голь унаслідував цей приклад з метою покарання економічних колорабационістів, послаблення крайніх лівих сил та ініціювання соціальних змін та економічної модернізації. У період з 1981 до 1982 грандіозні плани Ф. Міттерана з переходу компаній у власність держави були виправдані чотирма цілями: подоланням кризи деіндустріалізації; необхідністю зниження рівня безробіття; бажанням виконати передвборчі обіцянки та необхідністю заспокоїти комуністичних соратників шляхом поступового «відриву від капіталізму». [3] До 1982 року на частку державного промислового сектору припадав 21 % ВВП, 23 % промислової робочої сили, 28 % продукції з доданою вартістю, 30 % експорту та 49 % усіх державних інвестицій у промисловість. Державний сектор був представлений 67 % робочої сили в енергетичній галузі, 66 % — в області авіаперевезень, 50 % — у галузі електроніки, 25 % — у хімічній промисловості. Тридцять дев'ять банків, на які припадало більше 90 % активів усієї банківської системи Франції, опинились під контролем держави. [4] Завдяки цим факторам держава перетворилась на найвагомішого гравця на ринку.

Під керівництвом Міттерана націоналізація призвела до суперечливих наслідків: збільшення дефіциту державного бюджету, процесів штучного «роздування» робочої сили, впливу французького капіталу та іноземних інвестицій за кордон. Проте, державна рекапіталізація для багатьох компаній у скрутному фінансовому стані, починаючи із 1970-х, років стала порятунком від банкрутства, а реструктуризація допомогла зробити їх прибутковими та привабливими для приватизації. 1986 року, під впливом рейганізму та тетчерізму прем'єр-міністр Ж. Ширак, маючи на меті подолання наслідків політики соціалістів, вперше за всю історію Франції розгорнув широкомасштабну програму приватизації. Проте така анти-деголівська політика, як може здатись на перший погляд, насправді не була відданою лібералізму. Перш за все, дозволялась досить обмежена участь іноземного капіталу у французьких компаніях, яка сягала максимум 20 %. Крім того, держава залишала за собою право прийняття стратегічних рішень у багатьох компаніях шляхом володіння так званою «золотою акцією» — *poceau d'or* (ядро), яка становила від 20 до 30 % капіталу компанії та надавала державі особливі права порівняно з іншими акціонерами з метою державного контролю за приватизованою компанією. Це призвело до мережі перехресної участі, яка гарантувала неможливість ігнорування бажань уряду. Крім того, розпродаж державних активів, який призводив до «погіршення роботи усієї системи», за який виступали праві сили, став головним приводом у боротьбі між лівими та правими політичними силами. [2] У своїй передвборчій кампанії 1988 року Ф. Міттеран відстоював політику *ні приватизації, ні націоналізації* або, іншими словами, «ні подальшої приватизації, ні націоналізації». Цей статус кво отримав назву «нінізм», відображаючи слабкі сторони даної політики. [4] Соціалістичним урядом початку 1990-х років поступово були розпродані частки державних компаній, таких як, наприклад, Total (нафтова компанія, у якій частка

державного капіталу становила усього 5 %) з метою подолання фінансових труднощів. Націоналізованим підприємствам з боку уряду дозволялось випускати не голосуючі акції та брати участь у «нелегальному» продажі дочірніх компаній.

З поверненням до влади правих сил у 1993 році було вдосконалено систему перехресної участі, коли страховий гігант UAP зайняв ключову позицію у цій складній мережі об'єднаної власності. Проте, з приватизацією UAP 1993 року, ця ера скінчилась, що ознаменувало собою завершення перехресних схем та початок епохи агресивних злиттів та поглинань французьких компаній у пізніх 1990-х роках за англо-саксонською моделлю (TotalFina-Elf, AXA, Vivendi, Roussel-Hoechst). [4]

Соціалістичний уряд Л. Жоспена визнав, що відмова від державної власності буде вирішуватись у кожному конкретному випадку на індивідуальній основі. Але вже через кілька місяців він був змушений дотримуватись більш прагматичного підходу в умовах триваючого усунення бар'єрів у рамках Європейського союзу. [1] Наприклад, рішення про приватизацію 25 % France Telecom в жовтні 1997 року було частково обумовлене необхідністю підготувати відкриття телекомунікаційного ринку ЄС у січні 1999 року. Схожа ситуація склалась з Credit Lyonnais. Комісар з конкуренції К. ван Мірт дозволив надання державної допомоги банку до його повної приватизації у жовтні 1999 року. Одночасно з приватизацією державних компаній відбувався процес ліквідації монополій, таких як Telecom. [4]

Ліквідація монополій

Маастрихтським договором передбачено зменшення ролі держави в енергетичній, телекомунікаційній та транспортній галузях. Компанія Electricite de France (EDF) довгий час володіла монополією на виробництво та розподіл електроенергії. Але в січні 1996 року, міністри енергетики ЄС погодилися на лібералізацію ринку електроенергії, з тим, щоб великі промислові споживачі мали змогу купувати електроенергію в інших постачальників, а не лише EDF. Крім того, європейським законодавством вирішено було розділити виробництво і розподіл електроенергії. Боротьба Франції проти таких проринкових заходів була програна у Європейському суді. Спираючись на Римський договір, європейські судді хоч і не заборонили, проте обмежили концепцію монополії. Визнаючи той факт, що EDF надавала державні послуги, компанії у судовому порядку було заборонено монопольний імпорту енергоресурсів. 1998 року проект закону про дерегулювання був представлений на розгляд парламенту, який прийняв його після палких дебатів. Прогресивне відкриття ринку відбувалось поступово — від відкритих 25 % у 1998 до 33 % у 2007. Цікавим є той факт, що EDF готувалась до такого перерегулювання європейських ринків протягом 10 років шляхом посилення своєї присутності на зарубіжних ринках (у 1998 році вона постачала близько 20 % електричної енергії в Європі) та гармонізації своїх послуг і тарифів з найбільш конкурентоспроможними європейськими постачальниками. [2] Лібералізація швидко рухалась за французькими, а не за англо-американськими стандартами. Як свідчать факти, Німеччина та Швеція повністю відкрили свої ринки електроенергії для конкуренції, а Великобританія зробила навіть ширший крок — дозволила усім п'ятнадцяти енергетичним компаніям працювати за межами своїх регіональних обмежень та постачати електроенергію домашнім господарствам.

Узагальнюючи особливості процесів приватизації у Франції, слід зауважити наступне. По-перше, беручи до уваги суспільні відносини, успішні приватизаційні програми були позитивно сприйняті французьким суспільством, коли громадяни почали вкладати гроші в акції найбільш прибуткових компаній. [4] Наприклад, приватизація MIM у жовтні 1997 року залучила 3,8 млн дрібних акціонерів. З початком впровадження Шираком у 1986-1988 роках неоліберальних заходів, французькі громадяни почали підтримувати розвиток французької фондової біржі шляхом купівлі акцій нових незалежних компаній. В той час, коли націоналізація 1981-82 років викликала чимало політичних дебатів, послідовні програми

приватизації, починаючи з 1986 року, були більш узгодженими. Технічні нюанси приватизації (ціна акцій тощо) набагато частіше ставали причиною розходжень у поглядах різних політичних партій та профспілок, ніж принцип приватизації взагалі. З плином часу дихотомія між державним капіталізмом (власність корпорацій, велика кількість державних службовців) та стратегією, більше орієнтованою на ринок, стала очевидною. До сьогодні французькі громадяни стикаються з певним суперечливим ставленням до держави в ролі захисника (забезпечення загального добробуту нації, підтримання зайнятості населення, ефективні закони про охорону праці) та водночас до процесів приватизації (шляхом вкладання коштів у приватний капітал). [5]

По-друге, беручи до уваги той факт, що багато державних компаній (EDF, SNFC, FT та ін.) були комерційно успішними за кордоном, французькому уряду було важче обґрунтувати політику обмеження доступу та закритості французького ринку. По-третє, після заборони Брюсселем надання державної підтримки галузям, французькі державні корпорації змушені були засновувати альянси з європейськими та неєвропейськими приватними компаніями. Таким чином, процеси глобалізації та приватизації державних компаній відбувались паралельно.

Висновки. Проведений аналіз дозволив визначити особливості, а також проблеми, з якими стикався французький уряд під час проведення приватизаційних заходів. Застосування певних механізмів, наприклад, механізму перехресної участі, надало б змогу українським державним підприємствам більш ефективно та раціонально змінити форму власності. Наступним етапом буде визначення шляхів впровадження вищезазначеного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cohen, Stephen S. Modern capitalist planning: the French model// London : Weidenfeld and Nicolson 1969 — p. 245
2. Christine Lagarde: French model on the world stage// The Guardian — Nov 2006
3. Hayward, Jack The state and the market economy: industrial patriotism and economic intervention in France// Brighton: Harvester, 1986 — p. 134
4. Gueldry, Michel R. France and European integration: toward a transnational policy? // Westport, Conn. : Praeger, 2001 — p. 78
5. Пустовалов А. Р. Приватизация и национализация в Западной Европе. С.-П.: 1999, с.101.

mnpk_nyxt@mail.ru

Надійшла до редколегії 15.04.2011 р.